

Slovensko gledišče

A. Drama. — Dve slovenski dramski novosti nam je prinesel konec sezone. Drja. Detele tridejanka »Učenjak« je resno literarno delo, s katerim je avtor dokazal, da je ne samo duhovit stilist, nego da ima tudi dramatičen talent. »Učenjak« je satira na razne znanstvene podmene (hipoteze), ki jih imajo ali ki so jih imeli nekateri ljudje za eksaktno resnico. V našem slučaju persiflira dr. Detela teorijo o dedičnosti. Za folijo mu je že davno pozabljena frenologija. Dr. Detela je nasprotnik determinizma, ki uči, da je narava sama določila vsakemu individuu posebej njegovo usodo; človek da podeduje nekaj duševnih svojstev od svojih roditeljev, nekaj vpliva nanj družba, nekaj rasa, podnebje itd. — tako da se o kaki svobodni volji ne more govoriti. Imamo torej takorekoč že rojene genije, rojene umetnike, krepostnike, pa tudi rojene zločince. Tako uči skrajni determinizem. Dr. Detela je hotel to teorijo osmešiti na nekem posebnem slučaju, ki ga je spretno porabil in razpletel v tragikomične konflikte.

Pri tem antideterministnem stališču pa se mu je primerilo, da je ustrelil preko tarče, to je, da je zašel predaleč. Tendenca »Učenjakova« je pre-konservativna. Dobro polovico vsega tega, kar tiči v vsakem individuu, bodisi dobrega ali slabega — priroda sama seveda ne pozna razlike med »dobrim« in »slabim«! — ima isti individuum od svojih prednikov, od svoje rase, od vzgoje, od družbe, vere itd. Drugo polovico — prosimo, da naj se ta »polovica« ne jemlje v matematičnem zmislu! — pa si pribori človek kolikor toliko sam zavedoma, s svojo energijo, s študijami, s samoobraževanjem, s samovzgojo itd. Absolutne svobodne volje človek nima, ali normalno razviti človek je odgovoren za svoja dejanja. »Svobodna volja« je v posameznem slučaju, če ga analizujemo, rezultujoča smer jako zapletenih in niti nam samim ne vselej vidnih momentov (moči), ali nekaj teh momentov človek vendar ima v svoji oblasti, nekaj jih lahko predvidi in kontroluje. Za svoja dejanja je torej človek sam odgovoren, soodgovorna je pa tudi človeška družba. »Zasluga« in »kazen« sta torej še opravičena, čeprav ne v istem zmislu kakor pred par sto leti. Rafael ima osebno zaslugo, da nam je ustvaril toliko umotvorov, ali njegov talent bi se vendar ne bil mogel razviti kje v Kamerunu ali med Eskimovci. Popolnoma »sam iz sebe« ni postal velik slikar, zato je bilo treba ugodne krvi, ugodnega milieuja (družbe), ugodnih živih vzorov in sto in sto drugih ugodnih pogojev . . . Tudi zločinec ne postane nihče čisto sam iz sebe: Kdo ne ve, kako vpliva na človeški značaj v moralno slabem zmislu baš proizvod (abstammung), abnormalni organizem, družba, vzgledi itd. —? Torej je tudi za moralno slaba dejanja posameznika soodgovorna vsekakor tudi človeška družba. Dobra in slaba dela posameznikova niso samo osebna, individualna, nego tudi socialna vprašanja. Te nazore imajo že davno sociologi, dušeslovci in kriminalisti v svojem poglavju o krivdi in imputabiliteti. Marsikakega zločinca, ki so ga še pred kakimi 50 leti obesili, zapro dandanes v blaznico ali v popoljševališče. Pride pa gotovo čas, ko človeštvo ne bo poznalo več zločincev, ampak samo abnormalno razvite ljudi, ki se ne bodo kaznovali ne s smrtjo,

ne po ječah, nego ki se bodo pošiljali v blaznice in v poboljševališča. Kaj sem hotel reči? Iz Detelovega »Učenjaka« smo dobili vtisk, kakor da bi g. a v t o r ne priznaval tistih momentov, ki elementarno vplivajo na smer človeškega hotenja in ki izključujejo absolutno »svobodno« voljo . . . V podrobnosti spuščati se nimamo prostora. Če nam pa tudi tendenca »Učenjakova« ni ugajala povsem, priznavamo odkrito, da je formalna, tehniška stran te drame umetniška. Dr. Detela je spisal zares literarno dragoceno delo, ki je polno duhovitih misli. Jezik je lep, slog in dialog sta vzorna, a — vesela igra, kakor smo čitali na plakatu, »Učenjak« ni! »Učenjak« je komedija v klasičnem pomenu. Prizor v blaznici je naravnost tragičen, čeprav tega avtor sam bržčas niti nameraval ni. Smehu nam igra ne vzbuja često, nego nas sili le k premišljevanju, zato smo rekli, da je resna komedija z očitno tendenco in satirsko ostjo. Je li imel avtor kak konkreten slučaj za podlago svoji drami, ne vemo. Nekatere osebe so precej realistične, druge so bolj konstruirane v fantaziji. Ko bi nas »Učenjak« kot novo književno delo ne bil razveselil, ne bi mu bili posvetili toliko vrst. Želimo, da izide komedija v tisku ter da se še prikaže v našem gledišču. Uprizoril se je bil »Učenjak«, solidno skoro dovršeno. Gledišče je bilo polno, kar priča, da je naše občinstvo vselej veselo in hvaležno, če se prikazuje nova izvirna slovenska drama.

Čisto kaj drugega je »Divji lovec«, ki ga je spisal g. Fr. Finžgar. V jedru svojem je to tragedija, ki pa jo je avtor oblekel v takozvano ljudsko igro s petjem. Snov ima na zunaj zgodovinsko ozadje, ker se godi l. 1848., ko so rekrute še lovili za nabor. Glavni motiv je ljubezen. Mlad, a ubog fant ljubi premožno županovo hčer, ki pa jo je ošabni župan obljubil premožnemu, a dekletu samemu nesimpatičnemu človeku. Da se »beraškega« ljubimca svoje hčere iznebi, odpravi ga vsemogočni župan k vojakom na Laško. Ali dekle ne pozabi svojega fanta in ta ne svoje ljubice. Pobegne od vojakov in pride domov, kjer se snide s svojo ljubico, županovo hčerjo; svojemu tekmeču in svojemu »tastu« pa obljubi maščevanje. Begunca iščejo, ker je na njegovo glavo razpisana nagrada. Vname se boj. Žandarji ustrelje na dezerterja, a v tistem hipu prihiti ljubica (županova hči), ki pade zadeta mrtva poleg svojega fanta. Gosp. Finžgar je postavil vsa štiri dejanja v kmečki milieu, ki ga ilustruje tudi narodno petje, narodna, pristna, iz ljudskih ust zajeta govorica. Priznavamo radi, da se mu je slikanje kmečkega milieuja lepo posrečilo. Tudi govor delujočih oseb je res krepak, poln idiotizmov in narodne »modrosti«. Tehnika bi bila vobče dobra. Snov sama sicer ni naravnost izvirna, to se pravi, da ni nova, čeprav se vrši dejanje l. 1848. na Gorenjskem. Ta letnica je postranska stvar, ker glavni motiv je, kakor smo videli to, da prisilijo stárši dekleta neljubemu in neljubljenemu človeku v zakon proti njeni volji in proti njenemu nagnjenju, ker velja simpatija njenega srca drugemu. Stara pesem! S tem pa ne trdimo, da je Finžgar namenoma posnemal kakega avtorja, nego hočemo le reči, da je bil temeljni motiv že obdelan nešteto krat. Saj se tudi ne kapriciramo, da bi morala biti snov čisto nova; glavna stvar je, kako je obdelana. Finžgar tudi ni reflektiral na to, da ustvari klasično žaloigro, nego on je hotel napisati le ljudsko igro. Zato je vpletel petje, ki v tragediji ni potrebno, a v ljudskih igrah, namenjenih širšim masam, je običajno in skoro nekaka condicio sine qua non. In v »Divjem lovecu« je petja morda več nego dosti. Tako n. pr. v 4. dejanju, kjer za petjem pastirjevim nastopajo neposredno zopet — pevke planšarice, čeprav je obojno

petje le zato, da se naslika milieu in vzbuja razpoloženost (stimmung) . . . Torej »Divji lovec«! Apropos! Menda je 99°/_o gledalcev pričakovalo, da se nam ta »Divji lovec« pokaže markantneje v svojem elementu, ali tega nismo videli. V zadnjem dejanju ga samo vidimo v gorah, ali ne vidimo, kako živi in razsaja kot divji lovec ter kako se maščuje, saj je bil prisegel, da se bo maščeval nad županom in nad svojim tekmeccem. Po našem mnenju bi bilo vsekakor potrebno, da ta »Divji lovec« nekaj »dela«, in ne samo da se da v zadnjem aktu takozvani divji lovec ustreliti! — Kajpada je tudi nekaj neverjetnosti v igri. Docela nemogoče je n. pr., da bi mogel kdo daleč v gore priti z ukle-njenima rokama (na hrbtu!) itd. Tehniško najslabše je četrto dejanje. Smrt Majde je čisto slučajna in ne dramatično motivirana. Posamezne osebe? Najbolje karakterizirana oseba je skopuh-župan, ki je zaljubljen v svoja dva grunta. Prizor, ko zblazni, je sam na sebi dovršeno pretresljiv in se je vzorno predstavljal. Jako dobro pogojena ljudska figura je »obsedeni« Tonček, ki pa igra tudi nekak factotum v celi igri in pomaga naprej porivati voz dramatičnega dejanja. Tonček je, hoče — noče, važna oseba v igri, čeprav mu ex principio ne bi mogla pripadati nikakršna važna uloga, kar ni v nikakršni organski zvezi v celoti . . . Znana stvar je, da je premiera kake drame pravzaprav generalna izkušnja za avtorja samega, ki pri tej priliki najlože sam spozna in zapazi vrline in hibe svojega dela. Blagor mu, kdor ima dovolj samokritike, da ga ne uplaši, če ni povsod zadel v črno! Tudi ne sme biti avtor preveč občutljiv, če čita v kritikah kakšno grajalno opomnjo. Errando discimus. Vse hibe, ki smo jih omenili mi, je g. Finžgar gotovo zapazil sam, in prepričani smo, da ni tako zaljubljen v svojega prvenca, da bi ga smatral za dovršeno delo, ki ne potrebuje nobene pile več. Summa summarum: »Divji lovec« je v jedru svojem lepa ljudska igra, pisana v pristnem narodnem duhu. Osebe govore res po domače; govorica v nekaterih prizorih je celo prerobata in nekateri prizori pregorjanski. Vse dejanje diši po rodni zemlji, po domači grudi. »Divji lovec« zasluži, da ostane — zlasti potem, če ga avtor tuptam kaj popravi — stalno na našem repertoarju, ker smo prepričani, da bode še velikokrat napolnil »hišo«, zlasti ob nedeljah, kadar ljudje ne pridejo gledat in poslušat zamotanih modernih problemov, nego vedrit se na pošten način. Gosp. Finžgar naj nadaljuje ter nam spet spiše kako igro iz ljudskega življenja!

Onj[^]egin.

B. Opera. Rossinijeva opera »Viljem Tell« se je pela prvič 4. marca na korist g. kapelniku Bog. Tomášu. Gioachino Rossini je bil rojen v Pesari l. 1792., umrl je v Parizu l. 1868. Uglasbil je nebroj oper, katerih večina se pa več ne poje; njegovo slavo po celem svetu so pa le nekatere teh oper razširile, in sicer najbolj »Viljem Tell« in »Seviljski brivec«. Poleg Verdija je Rossini najboljši italijanski operni skladatelj, ki pa ne dosega istodobnih nemških opernih skladateljev, kakor n. pr. C. M. Weberja, dasi se je dosti bavil s študijami klasikov Haydna in Mozarta in sploh z nemško glasbo, tako da so ga doma že imenovali »Il Tedeschino«. Ta šola je pa dobro vplivala na Rossinija, čigar boljše in najboljše opere, osobito »Viljem Tell«, se bistveno razlikujejo od opernih del drugih italijanskih skladateljev, ki so zvesti italijanskemu načelu negovali le bolj arijo-melodijo. Rossini se je pač tudi potrudil najbolj za lepe arije-duette, a ni zanemaril pri tem ensemblov in orkestra. V tem se tudi ravno bistveno odlikuje in je ravno v »Viljem Tellu« ensembllu pripomogel do bri-

ljantne veljave. Orkester mu ne služi samo v priprosto spremljevanje, ampak ž njim že bolj slika in pojasnjuje dramatično dejanje; instrumentacija je bujnejša in se po živahnejši modulaciji razlikuje od opernih del stare šablone — tudi recitativ je na dosti višji stopinji.

Opera je bila dobro pripravljena in je lepo uspela. Črtalo se je pa tu precej. Najbolje je uspelo prvo dejanje, in je osobito zbor prišel do cele veljave, ker je ne le točno, ampak tudi dobro in fino v lepem soglasju z dejanjem pel, da smo se divili izbornemu stopnjevanju do fortisima, katerega moč je, rekel bi, stresala gledališče; vsled vsestranske sigurnosti je prišel ves material do cele veljave, zato lahko rečemo, da je bil to briljanten prvi akt — da bi bilo vsekdar tako!

Solistovske vloge so peli: gospodične: Ševčikova — Matildo, Romanova — Hedviko, Nočmi — Gemija (dečka); gospodje: Olszewski — Arnolda, Ulrich — Viljem Tella, Vašiček — Gesslerja in Melhthala, Wildner — Leutholda Krampera — ribiča, Polašek — Harrasa. Treba priznati, da so gg. solistinje in solisti prav dobro peli. S ponosom lahko imenuje naše gledališče svoje solistovske moči: Nočmi, Romanovo, Olszewskega in Vašička, katerim se z lepim napredkom pridružujejo mlade moči: g. Polašek, Wildner, Krampera.

»Viljem Tell« se je 4krat ponavljal. Dne 21. marca je pel naslovno vlogo kot gost nam dobro znani izborni baritonist zagrebške opere g. pl. Vulaković s krasnim uspehom. Kot gost je nastopil tudi v operi »Zrinjski«, ki se je ta mesec iz prejšnjega repertoarja ponovila in lepo uspela.

Ob koncu operne sezone želimo, da se ohranijo izborne solistovske moči naši operi, katero treba na vsak način vzdržati, z opravičeno prošnjo, da se pri sestavi repertoarja za bodočo sezono jemlje več ozira na slovanske opere; kajti to zahteva ne le namen, ampak tudi ponos edine slovenske stalne opere, in gotovo večina obiskujočega slovenskega občinstva; tudi nedostatkom, ki so se žalibog tako neprijetno ponovili v zborih — treba racionalno odpomoči — zboru in orkestru posvetiti več skrbi.

L. Pahor.

Upodabljajoča umetnost

Arhitekt Ciril Koch je bil minolega meseca razstavil pri Schwentnerju plastični model neke nove hiše, ki se sezida letos v Sodnih ulicah. Model je sestavljen deloma v modernem secesionistnem slogu, in po tem načrtu zgrajena hiša bo delala čast g. Kochu.

Razstava slik »Društva moskovskih umetnikov« v Peterburgu. Ako primerjamo to razstavo z razstavami drugih umetniških društev, spoznamo, da je precej slabša po številu umotvorov, posebno pa po vrednosti v zmislu umetniške dovršenosti. Glavno mesto na tej razstavi zastopa secesija. Izmed petindvajsetih razstavljalcev zaslužijo le nekateri pažnjo, o drugih pa skoro ni vredno govoriti. Po kompoziciji se najbolj odlikuje M. I. Šesternik, po svojem simboličnem sestavu (paneau) »Šepet smrti«. Vsa slika je razsvetljena s simboličnobengaličnimi žarki, ki jo le še bolj povečujejo. Lahko imenujemo to delo najboljše na celi razstavi. Kot dobri sliki tega umetnika je še omeniti: